

ADAM KĘDZIERSKI, TOMASZ MARKIEWICZ, MICHAŁ ZAWADZKI

ZNALEZISKA KORONNYCH DENARÓW JAGIELLOŃSKICH Z KALISZA

ABSTRACT: Archaeological excavations conducted recently in Kalisz brought about two groups of Jagiellonian pennies. One is a small hoard of less than twenty coins of Vladislaus Jagiełło, found near the St. Joseph Sanctuary. The other comprises 37 coins found separately in archaeological excavations at early mediaeval settlement known as Stare Miasto (Old Town), adjacent to the hillfort at Zawodzie.

Współcześni badacze często traktują denary jagiellońskie niemal jako „numizmatyczny chwast”. Owe trudne do datowania, nieatrakcyjne wizualnie, niezadko wytarte i skorodowane monety są w oczach archeologów oraz innych znalców postrzegane niemal jak „boratynki”. Można przypuszczać, że z tego powodu nie były rejestrowane — ich publikacje nie były warte zachodu, a i przypadkowi znalczy nie uznawali ich za powód do zgłoszenia. Dość powiedzieć, że inwentarz znalezisk monet z lat 1146–1500 autorstwa Stanisławy Kubiak i Borysa Paszkiewicza wymienia jedynie 467 pochodzących ze znalezisk pojedynczych egzemplarzy tej popularnej, bitej w dużych nakładach monety. Zwrócić jednak należy uwagę, że drobne denarki jagiellońskie, które często traciły cienką warstwę pobiałą (lub w ogóle jej nie miały), były łatwe do przeoczenia w trakcie eksploracji wykopaliskowej lub trudne wypatrzenia przez przypadkowego znalazcę. Wydawać by się mogło, że wejście do powszechnego użycia wykrywaczy metali odwróci ten niekorzystny trend, tymczasem, z różnych przyczyn, tak się nie stało. Tym bardziej interesujący ze względów poznawczych wydaje się być zupełnie pokaźny, bo liczący aż 37 sztuk zestaw (znaleziska luźne) piętnastowiecznych denarów jagiellońskich pozyskanych w czasie wieloletnich wykopalisk prowadzonych na terenie wczesnośredniowiecznej (!) osady Kalisz Stare Miasto.

Badania archeologiczne w Kaliszu przyniosły jeszcze jedno znalezisko o innym charakterze. Jest to niewielki, liczący kilkanaście (?) sztuk depozyt „sakiewkowy”, pozyskany w 2015 r. Składa się on wyłącznie z mniej popularnych denarów Władysława Jagiełły, co tym bardziej skłania do jego publikacji.

I. SKARB¹

Skarb denarów jagiellońskich odkryty został w czasie prac konserwatorskich, związanych ze wzmocnieniem fundamentów kościoła Najświętszej Marii Panny (Sanktuarium św. Józefa) w roku 2015². Świątynia pierwotnie funkcjonowała na terenie Starego Miasta, a najpóźniej w XIV w. została przeniesiona do nowego ośrodka miejskiego³. Usytuowana jest we wschodniej części lokacyjnego Kalisza, w pobliżu rozebranych prawie w całości murów obronnych. W latach 1342–1371 arcybiskup Jarosław Bogoria Skotnicki wybudował kościół murowany⁴, z jego też inicjatywy dobudowano do nawy południowej niezachowany do dziś dwór⁵.

Ryc. 1. Miejsce odnalezienia skarbu denarów Władysława Jagiełły.
Widok na kaliskie Śródmiście. Fot. A. Kędziński

¹ W niniejszym artykule autorzy używają terminów skarb oraz depozyt w ich tradycyjnym ujęciu tj. oznaczających kilka monet znalezionych razem, choć trzymając się ściśle terminologii powinno się użyć pojęcia znalezisko gromadne; zob. Suchodolski 2012, s. 260–271.

² Prace archeologiczne prowadził mgr Leszek Ziábka, któremu autorzy dziękują za udostępnienie monet.

³ Młynarska-Kaletynowa 2013.

⁴ Żemigąła 2008, s. 60–65.

⁵ Tomala 2004, s. 63.

Zespół monet odkryty został na hałdzie wykopu położonego od strony południowo-zachodniej świątyni, w pobliżu dzisiejszego wejścia do kościoła (ryc. 1). Zabytki były zlepione, a ich ciężar przed konserwacją wynosił 7,8 g (ryc. 2). Liczebność skarbu jest trudna do oszacowania ze względu na bardzo zły stan zachowania, jednak można domniemywać, że monet było 16–20, z których 8 okazało się być denarami Władysława Jagiełły (jeden typu Kub. I/B, trzy typu Kub. I/C oraz 4 bliżej nieokreślone).

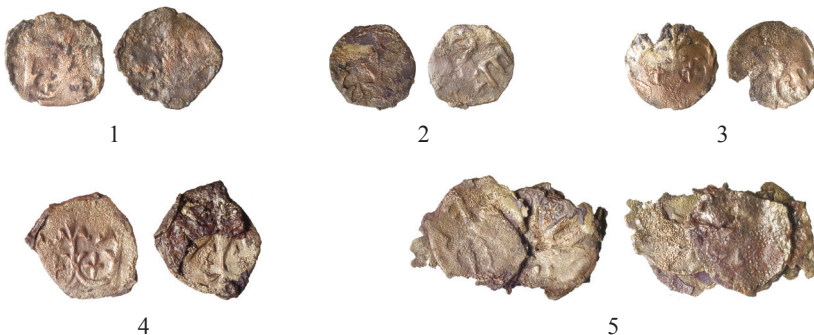
Ryc. 2. Skarb przed konserwacją. Fot. A. Kędzierski

Inwentarz

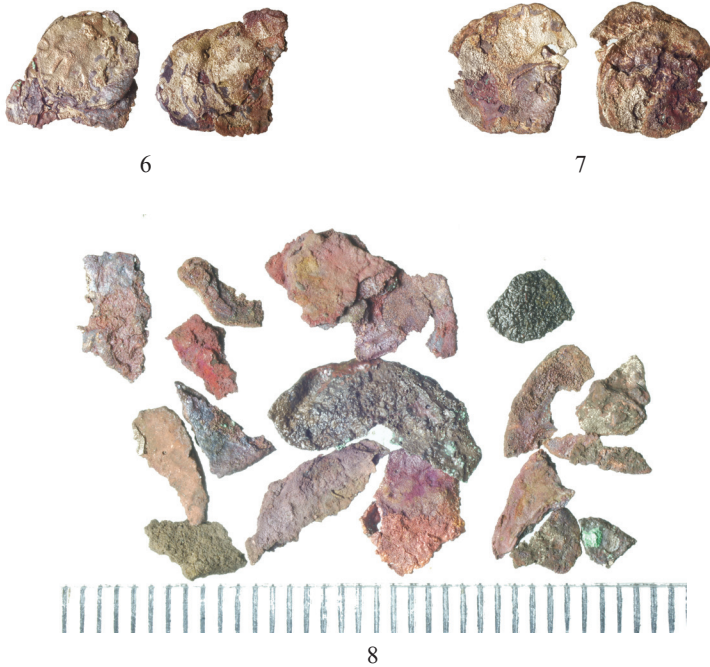
Władysław II Jagiełło (1386–1434)

Denary koronne

1. Kub. I/B; 0,31 g, 13,2 mm.
2. Kub. I/C; 0,29 g, 11,4 mm.
3. Kub. I/C; 0,27 g, 12,4 mm.
4. Kub. I/C; 12,5 mm; od strony rewersu przyklejone fragm. drugiej monety, 0,49 g.
5. zlepek pięciu (?) denarów, z których dwa to monety Władysława Jagiełły, 1,12 g.
6. zlepek trzech denarów, z których dwa to monety Władysława Jagiełły, 0,84 g.
7. zlepek trzech nieczytelnych denarów, 0,42 g.
8. Fragmenty kilku nieczytelnych monet.

Ryc. 3. Skarb denarów jagiellońskich z Kalisza (numery odpowiadają poz. w inwentarzu).
Fot. A. Kędzierski

Ryc. 4. Skarb denarów jagiellońskich z Kalisza (numery odpowiadają poz. w inwentarzu; skala do fot. 8). Fot. A. Kędziński

Denary Władysława Jagiełły w skarbach pojawiają się stosunkowo rzadko. Pomijając kilka nieistniejących już dzisiaj i przez to trudnych do weryfikacji depozytów, denary tego władcy, wśród ogólnej masy monetarnej, stanowią znaczący odsetek jedynie w pięciu skarbach: z Kościelnej Wsi (425⁶), Krakowa z ul. Floriańskiej (434/XXX), Krakowa z ul. Kanoniczej (434/XXXIII), Łuczanowic (494) oraz Miechowa (505). Żaden z nich nie był datowany denarami Jagiełły — wszystkie są młodsze od znaleziska kaliskiego. Analiza porównawcza odmian pieniążków Władysława Jagiełły wszystkich tych zespołów jest bezcelowa — przede wszystkim ze względu na małą liczbę oraz fatalny stan zachowania monet pochodzących z Sanktuarium św. Józefa. Typologia Stanisławy Kubiak uwzględnia jedynie odmiany koron, a te są czytelne tylko na czterech egzemplarzach. Depozyt można interpretować jako zgubioną sakiewkę i z dużą dozą prawdopodobieństwa powiązać z funkcjonowaniem istniejącego w tym miejscu murowanego kościoła Najświętszej Marii Panny.

⁶ Numery oznaczają pozycje w inwentarzu Kubiak, Paszkiewicz 1998.

II. ZNALEZISKA LUŻNE

Stare Miasto w Kaliszu było we wczesnym średniowieczu największą osadą na terenie kaliskiego skupiska osadniczego, położoną ok. pół kilometra na północ od grodu na Zawodziu. Najintensywniejszy jej rozwój, na co wskazują prowadzone z przerwami od 1953 r. badania archeologiczne, przypadał na okres od połowy XI po XIII w.⁷ Upadek osady wiąże się ze zmianami klimatycznymi i podniesieniem poziomu wody⁸. Nie bez znaczenia było także zdobycie kaliskiego grodu przez księcia śląskiego Henryka Brodatego w roku 1233 oraz wzniesienie nowej osady ok. 1,5 km na północ od Starego Miasta (w centrum obecnego Kalisza). Zapoczątkowany przez księcia śląskiego proces przenosin zakończył się lokacją miejską w 2. połowie XIII stulecia. Spowodowało to stopniowe wyludnianie się wczesnośredniowiecznego skupiska osadniczego w pobliżu zniszczonego grodu na Zawodziu. W źródłach historycznych staromiejska osada pojawia się po raz pierwszy u schyłku wczesnego średniowiecza — wymieniona została w związku ze wspomnianą lokacją Kalisza⁹. Dynamiczny rozwój nowo powstałego miasta lokacyjnego ograniczał rozrost staromiejskiej osady, najpewniej dlatego w 1294 r. Przemysław II nadał Staremu Miastu prawo wiejskie, a teren podzielono na nowo na działki zagrodowe¹⁰. Od tego momentu Stare Miasto funkcjonuje (niemal po dzień dzisiejszy, choć już jako dzielnica Kalisza) jako niewielka osada o charakterze rolniczym.

Wszystkie denary jagiellońskie — 37 egzemplarzy — odkryte na Starym Mieście w Kaliszu pochodzą z badań Instytutu Archeologii i Etnologii PAN z lat 2001–2016. Wykopy zlokalizowano w różnych częściach osady, jednak większość monet odkryto w partii północno-wschodniej, na terenie posesji Stare Miasto 13. Tu również pozyskano większość monet wczesnośredniowiecznych ze staromiejskiej osady w Kaliszu. Jest to zapewne związane ze zróżnicowanym charakterem badanych stanowisk w obrębie osady. W części zachodniej i południowej usytuowane były w większym stopniu warsztaty rzemieślnicze i obiekty produkcyjne. Z kolei tereny położone bliżej dzisiejszej ulicy Stare Miasto, szczególnie w jej części północno-wschodniej, związane były z obecnością obiektów mieszkalnych, datowanych na XI–XIII w. (ryc. 5). Tutaj prawdopodobnie też mieściły się wzmiankowane w późniejszych źródłach obiekty: kościół Najświętszej Marii Panny i karczmy.

Denary jagiellońskie pochodzą z warstwy ziemi ornej, w której znajdowały się zabytki (przede wszystkim ceramika) z różnych okresów — od średniowiecza po nowożytność. Interpretacja ich pochodzenia w świetle kontekstu ich pozyskania nie jest łatwa. Jest wielce prawdopodobne, że część monet jagiellońskich trafiła na kaliskie Stare Miasto w wyniku wywożenia śmieci i innych odpadów

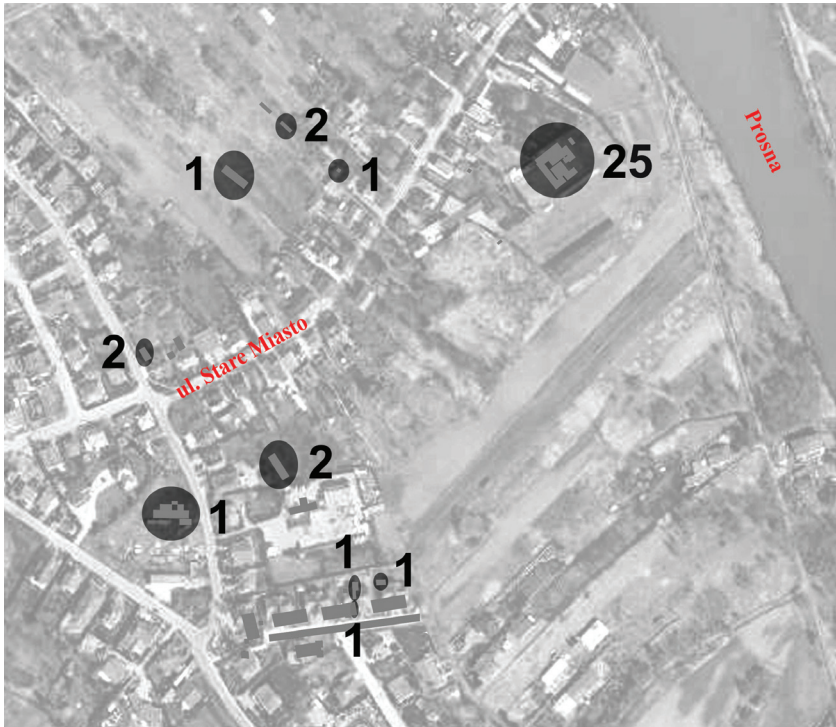
⁷ Kędzierski, Wyczołkowski 2016.

⁸ Stupnicka, Baranowski, Bender 2006.

⁹ Młynarska 1960.

¹⁰ Młynarska-Kaletynowa 2013.

z terenu właściwego Kalisza lokacyjnego, niektóre mogły mieć jednak proveniencję lokalną. Ustalenie proporcji pomiędzy tymi dwiema grupami monet jest jednak niemożliwe.

Ryc. 5. Lokalizacja wykopów na Starym Mieście w Kaliszu. Liczby oznaczają ilość denarów odnalezionych w rejonie poszczególnych wykopów

Tabela 1. Proporcje liczby koronnych denarów jagiellońskich typu I, II i III, odkrytych w Kaliszu i notowanych w *Inwentarzu monet z lat 1146–1500*. Znaleziska pojedyncze¹¹

PANOWANIE		
Władysław II Jagiełło Kub. I	Władysław III Warneńczyk Kub. II/1-4	Kazimierz IV Jagiellończyk Kub. II/5, Kub. III
<i>Znaleziska monet z lat 1146–1500 z terenu Polski. Inwentarz (znaleziska pojedyncze z terenu Korony)</i>		
92 [20%]	235 [50%]	140 [30%]
Stanowisko Kalisz Stare Miasto (znaleziska pojedyncze)		
6 [16%]	24 [65%]	7 [19%]

¹¹ W zestawieniu uwzględniono także monety określone jako fałszerstwa i naśladownictwa.

Jak wynika z powyższego zestawienia, proporcje liczby denarów poszczególnych Jagiellonów odnalezionych na kaliskim Starym Mieście nie odbiegają istotnie od materiału zarejestrowanego w inwentarzu znalezisk średniowiecznych¹². Dominują monety z „krokwiami” w dolnych polach korony, przypisywane Władysławowi Warneńczykowi. Kilka słów należy się również kwestii monet fałszywych. Zwraca uwagę stosunkowo duża ich liczba naśladowująca denary Kazimierza Jagiellończyka z kółkiem pod koroną (typ Kub. III/2). O ile jednak fałszywe monety tego władcy wydają się być relatywnie łatwe do uchwycenia, o tyle w przypadku denarów jego poprzednika stan badań, a także nieostre kryteria typologiczne i metrologiczne w znaczącym stopniu utrudniają rozpoznanie egzemplarzy fałszywych.

Denary jagiellońskie przypisywane panowaniu Władysława Warneńczyka, których odnaleziono najwięcej, obok stylistycznej różnorodności wizerunków korony i Orła cechuje zróżnicowanie wartości substancjalnej. Do spostrzeżenia tego prowadzi ogląd denarów, który pozwala zauważyć monety o lepszym i znacznie gorszym standardzie kruszcowym, wyróżniających się z reguły ponadto formą krążka. Denary „miedziane” mają często kształt nieregularny, pośredni między prostokątem a kołem, a ich krawędź nie stanowi jednej, lecz kilka półokrągłych powierzchni, na połączeniu których dostrzec można charakterystyczne szpiczaste ostre nierówności. Z kolei emisje „srebrne” cechuje zwykle regularna forma; w każdym razie technika wykonania krążków monetarnych nie determinowała tutaj owych szpiczastych kształtów. Słuszność tych obserwacji zdają się potwierdzać badania składu pierwiastkowego dziewięciu denarów ze skarbu z Lublina; przy czym pełnego ich poparcia należy oczekiwać po badaniach reprezentacyjnej liczby monet, poszczególnych grup i wariantów stempli¹³. Z dużą dozą prawdopodobieństwa wśród monet z Kalisza-Starego Miasta można wyodrębnić 16 denarów o lepszym i 7 o znacząco gorszym standardzie kruszcowym, sprawiających wrażenie w zasadzie emisji miedzianych.

Wśród monet „srebrnych” oraz „miedzianych” dają się wyodrębnić pewne typy ikonograficzne. Na siedmiu denarach o lepszym standardzie kruszcowym widnieje orzeł o stosunkowo szerokim tułowiu, dużej głowie, rozłożystych skrzydłach i piórach sięgających zazwyczaj szponów. Korony zaś mają rozchylone lilie i płatki w formie łagodnych łuków¹⁴. W wymienionym wyżej skarbie z Lublina denary o tak opisanych cechach rysunku korony i orła przyporządkowano do grupy A, złożonej z kilkunastu wariantów stempli. Trzeba jednak zauważyć, że mają one tam odmienną od kaliskich stylistykę — zwłaszcza orła. Do części owych monet z Kalisza w zespole z Lublina nawiązują jedynie dwa denary o widocznej

¹² Kubiak, Paszkiewicz 1998.

¹³ Markiewicz 2016, s. 26–27. W denarach o lepszym standardzie kruszcowym badania wykazały zawartość srebra w granicach 13,3–22,4%, natomiast w emisjach „miedzianych” na poziomie 0,1–4,8%. Analizy monet wykonał dr Julio M. del Hoyo-Meléndez — Laboratorium Analiz i Nieniszczących Badań Obiektów Zabytkowych Muzeum Narodowego w Krakowie.

¹⁴ Monety nr: 7, 17, 18, 23, 24, 27, 28.

zawartości szlachetnego kruszcu, co potwierdziło badanie jednego egzemplarza — wykazując 14,5–17,3% srebra¹⁵. Kolejny zbiór „srebrnych” denarów z Kalisza grupuje sześć monet¹⁶. Orła wyróżniają tutaj krótsze pióra — zwłaszcza pierwsze, stosunkowo długi ogon oraz łapy zakończone trzema szponami. Są to wizerunki podobne do przestawień z denarów Kazimierza Jagiellończyka, co może podpowiadać, że reprezentują one najmlodsze emisje monet typu II. Notowane pojedynczo w skarbie z Lublina zakwalifikowane zostały do złożonej z kilku wariantów grupy Z, a ściślej Z/0. Analiza spektrometryczna dwóch denarów Z/0 wykazała zawartość srebra na poziomie 13,3–22,4%. Do grupy tej należy najprawdopodobniej także moneta nr 29.

Pośród dwóch pozostałych denarów „srebrnych”, jeden (nr 26) znajduje najprawdopodobniej analogię w zespole z Lublina (nr 863), kolejny natomiast trudno poddać analizie z uwagi na słabą czytelność (nr 21).

Pozostałe siedem denarów z Kalisza należy do monet o gorszym standardzie kruszczowym¹⁷, a część z nich ma ścisłe analogie w skarbie z Lublina. Denarowi nr 10 odpowiada wariant A/III/1, monecie nr 8 wariant A/XVIII/1, z kolei moneta nr 11 wyraźnie nawiązuje do niedbale wykonanych monet grupy E — najprawdopodobniej E/III. Warto dodać, że badania pojedynczych monet grupy A/XVIII oraz E/I wykazały zawartość w nich srebra w granicach 2%. W przypadku pozostałych dwóch denarów trudno wskazać tożsame warianty stempli rewersu, dostrzec można najwyżej pewne podobieństwa¹⁸. Z kolei rewers monety nr 9 nie ma tutaj analogii, a wizerunek Orła na denarze nr 16 nie jest czytelny.

Inwentarz

Władysław II Jagiełło (1386–1434)

Denary koronne

1. Kub. I/B; 0,29 g, 11,5 mm; wykop 13, warstwa 2; nr inw. 7/2005.
2. Kub. I/C; 0,27 g, 11,9 mm; wykop 38, warstwa 1/2; nr inw. 42/2009.
3. Kub. I/B; 0,13 g, 11,2 mm; wykop 43A, warstwa 1/2; nr inw. 44/2013.
4. Kub. I/C; ukruszony; 0,15 g, 10,6 mm; wykop 43A, warstwa 1/2; nr inw. 45/2013.
5. Kub. I/B; 0,28 g, 11,6 mm; wykop 43E, warstwa 2; nr inw. 10/2014.
6. Kub. I/?; 0,26 g, 12,3 mm; wykop 43C, hałda; nr inw. 193/2014.

¹⁵ Są to monety w zespole o numerach: 126 i 716. Wynik analizy odnosi się do pierwszego z nich, zakwalifikowanego niesłusznie do grupy A/VII. Nawiązują one do kaliskich monet nr: 7, 23, 24, 27.

¹⁶ Monety nr: 12, 14, 15, 19, 25, 30.

¹⁷ Monety nr: 8, 9, 10, 11, 13, 16, 20.

¹⁸ Dotyczy to rewersów denarów nr 20 i 13, do których zdają się nawiązywać odpowiednio monety z lubelskiego znaleziska nr 1298 oraz emisje grupy E/VI.

Władysław III Warneńczyk (1434–1444)

Denary koronne, Kub. II/1-4.

7. Markiewicz gr. A; 0,47 g, 12,7 mm; wykop 4, warstwa 2; nr inw. 6/2001.
8. Markiewicz A/XVIII/1; 0,36 g, 12 mm; wykop 6C, warstwa 1; nr inw. 4/2002.
9. 0,44 g, 11,2 mm; wykop 2F; nr inw. 3/2006.
10. Markiewicz A/III/1; 0,3 g, 11 mm; wykop 36, warstwa 6; nr inw. 46A/2008.
11. Markiewicz E/III (?); 0,32 g, 12,1 mm; wykop 36, warstwa 6; nr inw. 46B/2008.
12. Markiewicz Z/0; 0,24 g, 10,8 mm; wykop 38, warstwa ½; nr inw. 41/2009.
13. Markiewicz E/VI (podobny); 0,26 g, 10,5 mm; wykop 42, warstwa 1; nr inw. 139/2011.
14. Markiewicz Z/0; 0,39 g, 11,5 mm; wykop 43 warstwa 1; nr inw. 15A/2012.
15. Markiewicz Z/0; ukruszony; 0,32 g, 11,1 mm; wykop 43, warstwa 1; nr inw. 15B/2012.
16. fałszywy (?); 0,24 g, 11,4 mm; wykop 43A/47; nr inw. 3A/2013.
17. Markiewicz gr. A; 0,24 g, 11,5 mm; wykop 43A/47; nr inw. 3B/2013.
18. Markiewicz gr. A; 0,36 g, 11,8 mm; wykop 43A/47; nr inw. 3C/2013.
19. Markiewicz Z/0; 0,34 g, 12,4 mm; wykop 46, warstwa 1/2; nr inw. 47/2013.
20. jak denar ze skarbu Lublin nr 1298 (niepublikowany); 0,42 g, 12,1 mm; wykop 46, warstwa 1/2; nr inw. 50/2013.
21. 0,37 g, 12,3 mm; wykop 43B, warstwa 1; nr inw. 165/2013.
22. fragment — ok. ¼ monety; 0,1 g; wykop 47, warstwa 401; nr inw. 169/2013.
23. Markiewicz gr. A; 0,39 g, 11,5 mm; hałda; nr inw. 221/2013.
24. Markiewicz gr. A; 0,33 g, 11,3 mm; wykop 43C, warstwa 602; nr inw. 182/2014.
25. Markiewicz Z/0; 0,31 g, 11,1 mm; wykop 43C, warstwa 602; nr inw. 183/2014.
26. jak denar ze skarbu Lublin nr 863 (niepublikowany); 0,27 g, 11,8 mm; wykop 43C, hałda; nr inw. 191/2014.
27. Markiewicz gr. A; 0,45 g, 12,3 mm; wykop 43D, warstwa 1/2; nr inw. 196/2014.
28. Markiewicz gr. A; 0,29 g, 11,7 mm; wykop 43C, warstwa 1/2; nr inw. 197/2014.
29. Markiewicz Z/0 (?); 0,26 g, 10,1 mm; wykop 52, warstwa 1; nr inw. 4/2015.
30. Markiewicz Z/0; 0,32 g, 10,6 mm; wykop 55, warstwa 1; nr inw. 13/2016.

Kazimierz IV Jagiellończyk (1447–1492)

Denary koronne

31. Kub. III/1 (?); ukruszony, zgięty; 0,26 g, 13,1 mm; wykop 24, warstwa 1/2; nr inw. 9/2006.
32. Kub. III/2 fałszywy; 0,46 g, 13 mm; wykop 40, warstwa 6; nr inw. 187A/2010.
33. Kub. III/2; 0,4 g, 12 mm; wykop 40, warstwa 6; nr inw. 187B/2010.
34. Kub. III/2; lekko ukruszony; 0,38 g, 12,3 mm; wykop 47, strop obiektu 28; nr inw. 67/2013.
35. Kub. III/2; 0,26 g, 11,8 mm; hałda; nr inw. 222/2013.
36. Kub. III/2 fałszywy; lekko ukruszony; 0,2 g, 11 mm; wykop 43C, warstwa 1/2; nr inw. 199/2014.
37. Kub. III/2 fałszywy; 0,26 g, 11,1 mm; wykop 51, warstwa 1; nr inw. 13/2015.

Ryc. 6. Znajdźiska luźne denarów jagiellońskich z Kalisza-Starego Miasta (numery odpowiadają poz. w inwentarzu). Fot. A. Kędzierski

Ryc. 7. Znajdźiska luźne denarów jagiellońskich z Kalisza-Starego Miasta (numery odpowiadają poz. w inwentarzu). Fot. A. Kędzierski

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

- Kub. — S. Kubiak, *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław 1970.
 Markiewicz — T. Markiewicz, *Wstęp do nowej klasyfikacji denarów Władysława Warneńczyka w świetle skarbu z Lublina (1981)*, WN, r. LX, 2016, z. 1–2, s. 1–62.

BIBLIOGRAFIA

- Kędzierski A., Wyczółkowski D.
 2016 *60 lat badań Instytutu Archeologii i Etnologii PAN*, [w:] *Wokół początków Kalisza. 60 lat Stacji Archeologicznej Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Kaliszu*, red. A. Kędzierski, D. Cyngot, D. Wyczółkowski, Warszawa–Kalisz 2016, s. 81–103.
- Kubiak S., współpraca Paszkiewicz B.
 1998 *Znajdźiska monet z lat 1146–1500 z terenu Polski. Inwentarz*, Poznań 1998.
- Markiewicz T.
 2016 *Wstęp do nowej klasyfikacji denarów Władysława Warneńczyka w świetle skarbu z Lublina (1981)*, WN, r. LX, 2016, z. 1–2, s. 1–62.
- Młynarska M.
 1960 *Proces lokacji Kalisza w XIII i I. poł. XIV w.*, [w:] *Osiemnaście wieków Kalisza*, t. 1, red. A. Gieysztor, Kalisz 1960, s. 103–130.
- Młynarska-Kaletynowa M.
 2013 *W sprawie kościoła Panny Marii i podziału miasta na dwie parafie w 1303 roku*, [w:] *Kalisz na przestrzeni wieków*, red. T. Baranowski, A. Buko, Kalisz 2013, s. 201–212.

Stupnicka E., Baranowski T., Bender W.

2006 *Wpływ czynników klimatycznych na procesy osadnicze w dolinach rzek środkowej Polski w okresie rzymskim i we wczesnym średniowieczu*, *Archeologia Polski*, t. LI, 2006, s. 93–120.

Suchodolski S.

2012 *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012.

Tomala J.

2004 *Kalisz — Miasto lokacyjne w XIII–XVIII wieku. Studium archeologiczno-architektoniczne*, Kalisz 2004.

Żemigła M.

2008 *Cegła w budownictwie wielkopolskim w średniowieczu*, Łódź 2008.

FINDS OF JAGIELLONIAN CROWN PENNIES IN KALISZ

(Summary)

The paper presents a hoard of less than twenty pennies of Vladislaus Jagiełło found during archaeological investigations near the Holy Mary church (St. Joseph Sanctuary) in Kalisz and loose finds (37 specimens) of Jagiellonian denarii found in archaeological excavations at the Early Mediaeval settlement Stare Miasto (Old Town) in Kalisz, adjacent to the hillfort at Zawodzie, destroyed in the first half of the 13th century.

Vladislaus Jagiełło's coins from the hoard are so poorly preserved that the number of individual pieces is hard to determine. One of the identified specimens belongs to type Kub. I/B, three to Kub. I/C, a closer identification of the other four denarii attributed to the reign of Vladislaus Jagiełło proved impossible.

Among the 37 denarii found separately in the area of Stare Miasto in Kalisz, six have been attributed to the reign of Vladislaus Jagiełło, 24 to Vladislaus III of Varna, and the remaining 7 to Casimir IV Jagiellon. The paper presents also relations between the coins of Vladislaus III of Varna discovered in Kalisz and his coins from the Lublin hoard (see *Wiadomości Numizmatyczne*, LX, 2016, n. 1–2, pp. 1–62). Most of the type II pennies from Kalisz have been classified as belonging to groups A and Z in typology based on the analysis of the Lublin treasure. The Jagiellonian pennies found in the layer of arable earth at Stare Miasto in Kalisz seem to be of twofold provenance. Some are related to the local settlement that existed there until recently, after the transferring of Kalisz and its location at the new site in the second half of the 13th century, while the other pennies came to Stare Miasto with rubbish thrown away from the newly settled town.

Adresy autorów / The authors' addresses:

Adam Kędzierski

Kaliskie Stanowisko Archeologiczne IAiE PAN w Warszawie

ul. Młynarska 33

62-800 Kalisz

akedzierski1@wp.pl

Tomasz Markiewicz

Muzeum Lubelskie

ul. Zamkowa 9

20-117 Lublin

t.markiewicz@muzeumlubelskie.pl

Michał Zawadzki

Zamek Królewski w Warszawie — Muzeum

Pl. Zamkowy 4

00-277 Warszawa

mzawadzki@zamek-krolewski.pl